

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 85

Fylke: Sogn og Fjord.

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Balestrand

Emne: Tradisjoner, tro og segner
omkring jeger og jaktstyr.

Bygdelag: Fjærland

Oppskr. av: Lasse Bøyum.

Gard: Bøyum.

(adresse): Haugesund.

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Etter ymse kilder.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

- 1) Uskrevne jaktlover om hvordan man skulle oppføre seg overfor viltet er ikke kjent.
- 2) Ukjent.
- 3) I Fjærland har det fra mange år tilbake hersket en utpreget pietistisk, religiøs innstilling, sterkt preget av haugianismen. Dette er antakelig grunnen til at søndagsjakt praktisk talt ikke har foregått. Det er heller ikke i våre dager noen "innfødt" som bryter denne tradisjon.
- 4) Noen regler angående skadeskutte dyr hadde man ikke og grunnen var vel den at det var mest småvilt som ble jaget.
- 5) Når det gjelder forsiktighetsregler når man gikk ut på jakt, skal jeg referere til Bygdebok for Balestrand, der rektor Sjur Bøyum blant annet skriver: "Ein skulle aldri dra på jakt so folk såg det. Ein måtte reisa om natti. -Ein måtte vaska seg i augo fyreåt. -Møtte ein kvinfolk nett fyre ein drog på jakt, var det låkt merke. -Framande måtte ikkje ta i børsa eller sjå nedi henne. -Ein skulle sputta etter dei som drog på jakt. -Det skulle vera tenleg å hengja ein harefoot i lyklen på børsa. -Tame dyr helst klodyr t.d. katt måtte ein ikkje skjota. Børsa vart utskjemd då. -Når dei skulle på jakt, måtte ingen "gjera si torv" nett før dei tok ut."
- 6) Møtte ein kvinfolk straks før en drog ut, var det dårlig varsel. En gammel jeger som jeg gikk mye sammen med vinteren 1911, hadde sitt varsel. Vi gikk oppover dalen før det var begynt å lysne. Det var som regel stummende mørkt. Da kunne han plutselig si: "Jau i dag faor me skjota," og da jeg spurte om hvordan han kunne vite det, sa han: "Jau, når eg ser ein skimt fyr augo, dao æ eg sikker." Han så liksom et lite lysglimt, og det var merke.
- 7-12) Gjelder vel helst storvilt, som ikke har forekommet i Fjærland.
- 13) At bjørnen kunne være nokså godslig, beviser denne historie: Johannes Mundal, prestemedhjelper, pietist, meget intelligent og 100% sannferdig, fortalte sjøl historien for oss ungdommer. Det jeg hørte, ble fortalt mens vi lå og ventet med en brislingnot, og det ble fortalt mye som de forskjellige hadde opplevd. Vi hadde hørt historien før, men bad nå Johannrs fortelle. Jo, han var på smalajag

om høsten, og i ei trang fjellskor oppe i fjellet møtte han bjørnen. Det var slette fjellveggen på innsiden, og utfor var det høgt stup. De stanste begge og så litt på hverandre. Så stilte Johannes seg med ryggen tett inntil veggen og ventet på at bjørnen skulle gå forbi, men den sto stille og ville ikke gå. Da steg Johannes helt utpå kanten og så sa han: "Ja no faor du komma dao," og bjørnen kom og smøg seg helt rolig forbi, presset inn til fjellet. Da Johannes ble spurt om han ikke var redd, svarte han: "Å, jau eg kjende sjele at eg hættha." Variasjon av denne historie har jeg hørt også her inne fra Etne, men denne fra Fjærland skal være temmelig sikker.

- 14) Den vanligste måten å skremme bjørnen på var nok "nervalåje". Det var turr bjørkenever stukket inn på kløyvd staur og tent på. I tillegg gaulte en og skreik eller blåste på lur, eller en kunne skyte ut i mørket. I Bygdebok for Balestrand forteller rektor Sjur Bøyum om to tilfeller fra Fjærland der budeia ropte en slags formular til bjørnen. Det var ho Notastein-Anna som stidde på Raunehaugstølen. "Ei natt hørde ho kyrnr belja og bar seg so fælt, og ho skyna straks det var bjørnen som var ute og for. Ho Anna gjekk ut i skotdøri og(ropte) gaulte: "Bjødnalurva, elden i felden og kulao i bodl pao deg!" og so sette ho i med mangeslags ljoðar, både grove og granne, og det dreiv ho på med ei heil tid. So tok ho luren og bles, og då tuska bjødn seg vekk, og kyrne roa seg."
- Et annet sitat fra samme bok: "Eg gjekk opp på selstaket, og venta ei stund før eg sa noko. Men so vart eg so undarleg, og so sette eg i å ropa: "Bjødn, bjødn, bjødn, elden i felden og kulao i bodl, og so ao mæ deg!" Då snudde han og luska seg vekk. Eg var so oppøst at eg fylgde etter han eit bil." Det var budeia i Distadalen som dette hendte.
- 15) Noe slags middel mot bjørn er ikke kjent.
 16) Ukjent.
 17) Ukjent.
 18) Det har aldri vært orm i Fjærland, så det er lite sansynlig at de laget medisiner av orm.
 19) Ukjent.
 20) Jeg kjenner ikke til at det ble foretatt noe i juletida for å verge buskåpen.
 21) Febønner er ikke kjent.
 22) Råd fra svartebøker er ikke kjent.
 23) Folk som kunne stemme bjørn på buskåpen er ikke kjent.
 24) Fra Bygdebok for Balestrand siteres: "Dei hadde ymse måtar å skræma og klumsa bjørnen på. Med same dei såg han, skulle dei ropa til han at han måtte stogga. Då vart han klumsa. Eller dei skulle ropa: "bjødn". Då vann han ikkje leda seg av flekken. ---- "då stogga ho og klumsa bjørnen. Dei sette hunden på han, man han berre bles og kunde ikkje røra seg. Nett før dei skaut han, løyste ho han av klumsingi. Dei måtte ikkje skjota han før, sa ho." ----- "Ei kona kunde klumsa bjørnen. Ein sumar då ho stidde, kom bjørnen ned på selbøen. Då klumsa ho han so han vart sitjande på staden til ho fekk henta ein skyttar. Ho varskudde at han ikkje måtte skjota før ho hadde fått løyst bjørnen, utan so beit det ikkje skot på han."

- 25) Det fortelles at det fantes folk som kunne skjemme børsen. Men det er aldri fortalt om hvordan det ble gjort.
- 26) Dersom en skjøt en katt, så ble børsa skjemd.
- 27) Det var mange slags råd for å få ei skjemd børse god igjen. Sitat fra Bygdeboka: "Ein mann rådde meg til å setja pipa burti smieavlen og blåsa gjennom henne." "Ein skulle usedd lata vatnet nedi pipa, då var trolldomen vekke." "Fyrst skulle ein dra børsa gjennom ei åkerreina. So skulle ein lata eld, vatn og vind gå gjennom pipa. Fyrst skaut ein laust krut gjenom henne, so la ein pipa i rennande vatn, og til slutt la dei mulen burti smieavlen og bles hardt. Men då kunne ein vera pinnande stø på at drepet kom att."
- 28) En bjørn som hadde drept folk herjet på gårdene. "Det beit ikkje skot på han". En mann støpte da ei "kula med arvesylv i". Men da måtte han til pers.
- 29) Den siste bjørn ble skutt av min onkel. Men det var ikke noe særlig spennende. Han fortalte: "Da va baint undao, og bjødn spraong heimitte. So va da ei liti jytta, dar fekk eg skot pao han og brende laust, og han stupte med ein gaong. Eg hadde treft han i halsen og skote ao baijje edna, og dao vai du han va ferdige."
- 30) Av nytt med hensyn til rovdyr, så er det minken som er det viktigste. Der har jeg selvsyn for at den har rensket de små elvene for fisk. Gytetfisker er tatt, og nå finnes det ikke yngel, så det er rett og slett trist å se de elvene som i min barndom var så å si fulle av småfisk. Dette har kommet så plutselig at folk har liksom ikke kunnet summe seg til noen slags motaksjon mot minken. Siste sommer var det en unggutt som var heime på ferie. Han skjøt ned en åtte -ti stykker mens han rodde med dorg langs stranden. Men det er å håpe at noen vil begynne å drive fangst om vinteren for å pelse til salg.